

جستاری بر پدیده هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان در پرتو آموزه‌های فقه و حقوق ایران

مریم غنی‌زاده بافقی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۳۱

اسماء حسین‌زاده سرشکی*^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۳۱

چکیده

یکی از مسائل حوزه کودک‌آزاری آنلاین، هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان به معنای ایجاد اعتماد برای کودک و بزرگسالان اطراف کودک، برای دسترسی به او و خلوت کردن با اوست. در این راستا، ممکن است مجرمان از تهدید و زور فیزیکی برای تجاوز جنسی یا سوءاستفاده از کودک استفاده کنند. مجرم با استفاده از فضاهای آنلاینی که کودکان در آن حضور دارند، شروع به برقراری رابطه با کودک و جلب اعتماد او و حتی اطرافیانش می‌کند و با سوءاستفاده از این اعتماد، سبب ورود آسیب جسمی و روحی به کودک می‌شود. با توجه به اهمیت حمایت از حقوق کودکان، مسئله اصلی این پژوهش تحلیل ابعاد فقهی و حقوقی هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان به منظور ارائه راهکارهایی در جهت حمایت قانون‌گذار و همچنین مسئولیت والدین و مربیان کودک است. نخست اصل حفظ کرامت کودک، دوم قواعد فقهی مربوط به حوزه تربیت، مانند قاعده هدایت و تربیت، ارشاد جاهل، وجوب حفظ نظام، دفع ضرر از دیگران و امر به معروف و نهی از منکر، و سوم مسئولیت تربیت والدین به‌ویژه تربیت جسمی، جنسی و عاطفی وی برای اثبات وجوب حمایت از کودکان در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی بیان شده که با توجه به قوانین مسئولیت مدنی ۱۳۹۹، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ و سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی مصوب ۱۴۰۰، ابعاد حقوقی آن نیز مطرح گردیده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که کنترل و نظارت والدین، آموزش‌های صحیح و بهنگام، همراهی عاطفی با کودک، همچنین وجود قوانین برای رده‌بندی سنی محتوایی، بازخورد قضایی مناسب با مجرمان، آگاهی‌بخشی به جامعه در جهت حمایت از کودکان نسبت به پدیده هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان مؤثر است.

کلیدواژه‌ها

هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان، فضای سایبری، حقوق کودک، کودک‌آزاری آنلاین، فقه تربیت.

m.ghb@khu.ac.ir

۱. استادیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

۲. نویسنده مسئول/دانش‌آموخته کارشناس ارشد فقه و حقوق خصوصی دانشگاه شهید مطهری، تهران، ایران.

ahs312@gmail.com

مقدمه

با توجه به فراگیری استفاده کودکان از فضای سایبری، علاوه بر مزایای این فضا، مسائلی نیز وجود دارند که سلامت جسم و روان کودکان را تهدید می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی و بازی‌های رایانه‌ای به‌عنوان مصادیق جذابی از این فضا که موجب تعامل آسان کودکان با افراد مختلف در سراسر جهان می‌شوند، به‌عنوان ابزارهایی جهانی و جدی در ارتباطات مطرح هستند. از آنجا که دسترسی کودکان به فضای سایبری به‌راحتی امکان‌پذیر است، لازم است تهدیدات آن نیز بررسی شوند؛ زیرا با توجه به مختصات کودک بودن از منظر فقه و حقوق، مسائل آنها می‌تواند مسئولیت‌های جدی برای والدین و حکومت‌ها داشته باشد.

مسئله کودک‌آزاری آنلاین از تهدیدهای فضای سایبری برای کودکان است که خود شامل طیفی از آزارها مانند قلدری سایبری تا سوءاستفاده‌های جنسی می‌شود. هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان^۱ نیز یکی از مسائل این طیف است که برای دوستی و ایجاد ارتباط عاطفی با کودک و گاهی اوقات خانواده، در جهت کاهش محدودیت‌های کودک و با هدف سوءاستفاده جنسی استفاده می‌شود. در واقع این اصطلاح برای نشان دادن مشکل کودکانی است که از امکانات آنلاین برای صحبت با آنها، معمولاً با هدف نهایی ملاقات با آنها به‌منظور ارتکاب جنایت تجاوز استفاده می‌شود؛ چنان‌که از این روش، به‌طور مرتب برای جذب افراد زیر سن قانونی در مشاغل مختلف غیرقانونی مانند قاچاق کودک، روسپی‌گری کودکان، قاچاق

۱. ترجمه کلمه *child grooming* نظافت کودک یا آراستگی کودک است. اما آنچه از منظر فقهی و حقوقی می‌تواند جایگزین این کلمه در فارسی قرار بگیرد، عبارت هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان است. البته در این مقاله، تمرکز بر اغفال سایبری کودکان است و این همان چالش حقوقی است که برای کودکان با وجود فعالیت آنها در فضای سایبری پیدا می‌شود و کلمه انگلیسی آن هم بر همین موضوع تکیه دارد. بنابراین با توجه به این مطلب و همچنین طولانی بودن عبارت ترجمه، از این پس در این مقاله، به‌اختصار از کلمه «اغفال سایبری» استفاده می‌شود. ترجمه این کلمه در لغت‌نامه نیز به‌صورت زیر است:

The constellation of psychological manipulations and actions taken by a predatory adult, meant to reduce a child's fears and inhibitions, as a prelude to sexual abuse or exploitation by the predator or his/her associates. <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/child+>

سایبری جنسی یا تولید پورنوگرافی کودکان مورد استفاده قرار می‌گیرد. این موضوع به طرق مختلف از زمان کنوانسیون بین‌المللی سرکوب قاچاق زنان و کودکان منع شده است که در سال ۱۹۲۱م به‌عنوان معاهده چندجانبه اتحادیه ملل مورد توافق قرار گرفت.

مسئله اصلی این پژوهش تحلیل دقیق فقهی و حقوقی اغفال سایبری به‌منظور شناخت این مسئله و ارائه راه‌حلهایی برای والدین، مربیان و نظام حقوقی در جهت حمایت از کودکان، پیشگیری از این جرم و برخورد قضایی با آن است؛ زیرا با وجود مطرح شدن این مسئله در قوانین کشورهایمانند آمریکا، آلمان و معاهدات بین‌المللی مانند کنوانسیون بین‌المللی سرکوب قاچاق زنان و کودکان، در ایران به‌طور خاص به آن پرداخته نشده است. در این مقاله، با مبنای نظری و بنیادین و استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای به تحلیل این موضوع پرداخته شده است. با توجه به رویکرد فقهی و کودک؛ ۲. وجود قواعد فقهی مانند قاعده هدایت و تربیت، ارشاد جاهل، وجوب حفظ نظام، وجوب دفع ضرر احتمالی و امر به معروف و نهی از منکر. ۳. مسئولیت تربیت جسمی و جنسی و با توجه به نظام حقوقی ایران و وجود قوانین مسئولیت مدنی، حمایت از کودکان و نوجوانان و سند حمایت از کودکان در فضای مجازی تحلیل شده است تا بتوان نگاه دقیقی نسبت به وضعیت فقهی و حقوقی این مسئله در جامعه امروز با توجه به فراگیری فضای سایبری در تمام ساحت‌های زندگی بشر پیدا کرد و نسبت به آن اقدامات صحیحی انجام داد.

مفهوم‌شناسی مصطلحات

نظر به ناشناخته بودن مفاهیمی چون اغفال سایبری، در عین وجود خطرات و آسیب‌های جبران‌ناپذیر آن در صورت وقوع، این بخش در راستای شفاف کردن معانی کلمات پرکاربرد در این پژوهش، مانند کودک، فضای سایبری و هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان آورده شده است.

- کودک

فرزند انسان از زمان تولد تا بلوغ، کودک یا «صغیر» نامیده می‌شود که معادل آن در زبان عربی طفل است (ابن منظور، ۱۴۱۴ ق، ج ۱۱، ص ۴۰۱). در مصباح‌المنیر آمده است: «فرزند

صغیر انسان را کودک (طفل) نامند. این لفظ بر فرزند مذکر (پسر) و مؤنث (دختر) و نیز جمع آنها (فرزندان) اطلاق می‌گردد و تا زمانی که به سن تمییز نرسیده است، او را طفل صغیر می‌نامند» (الفیومی، ۱۴۱۴ ق، ج ۱، ص ۳۷۴). از ویژگی‌های کودک نزد فقها حجر و عدم وجود تکلیف برای اوست. به نظر می‌رسد از آنجا که فقها کودک ممیز را مشمول برخی از احکام تکلیفی، استحبابی و حقوق می‌دانند، لازم است دوران کودکی در این مقاله را به دو بخش قبل از تمییز و بعد آن تقسیم کنیم. مقصود فقها از کودک ممیز هم، کودکی است که معنی کلمات را به‌طور اجمال می‌فهمد و قادر است بعضی از امور را از بعضی دیگر تشخیص دهد؛ به این معنا که سود و زیان خود را می‌فهمد و معنای عقد و معامله را درک می‌کند و توانایی دارد بعضی از تصرفات را در اموال خود و دیگران انجام دهد، دارای قصد و اراده است و کلام دیگران را متوجه می‌شود و توانایی جواب به آنها و برخی از اموری که شخص بالغ عاقل انجام می‌دهد، دارد (حلی، ۱۴۰۷ ق، ج ۲، ص ۷۴۷).

در سن آغاز مرحله ممیزی برای کودک، میان فقها اختلاف نظر وجود دارد. برخی از فقیهان ده‌سالگی (حلی، ۱۴۱۷ ق، ج ۴، ص ۳۳۵) و برخی هفت‌سالگی (بحرانی، ۱۴۰۵ ق، ج ۱۳، ص ۴۱۶) را ملاک قرار داده‌اند. با توجه به اختلاف نظرات مبنی بر اختلاف موجود در روایات، تحقق قوه ادراک در کودک اختصاص به سن معین ندارد؛ بلکه بستگی به اشخاص و استعداد و ادراک آنها دارد؛ یعنی اشخاصی که از ادراک و استعداد بالاتری برخوردارند زودتر ممیز می‌شوند و همچنین موارد آن مختلف است. بنابراین نمی‌توان سن معینی را برای ممیز بودن کودک قرار داد.

در بند «الف» ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، طفل را فردی معرفی می‌کند که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. بلوغ شرعی براساس ماده ۱۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، برای پسر ۱۵ سال تمام قمری و برای دختر ۹ سال تمام قمری است. بدین ترتیب، بلوغ شرعی مبنای اصلی حقوق کودک در ایران محسوب می‌شود و اماره بلوغ نیز رسیدن به سن معین ذکر شده است. به‌علاوه در بند «ب» ماده ۱ قانون

حمایت از اطفال و نوجوانان، منظور از نوجوان نیز هر فرد زیر هجده سال کامل شمسی است که به سن بلوغ شرعی رسیده باشد (ساریخانی و عطارزاده، ۱۳۹۲).

ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ مقرر می‌دارد: «منظور از کودک، افراد انسانی زیر سن هجده سال است؛ مگر اینکه طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود». بنابراین از نظر کنوانسیون، دوره کودکی در هجده سالگی پایان می‌یابد؛ مگر آنکه نظام حقوقی برخی از کشورهای عضو، سن بلوغ را پایین‌تر از هجده سالگی در نظر گرفته باشند. تعیین سن خاص برای به دست آوردن برخی حقوق یا از دست دادن برخی از حمایت‌ها، در بعضی از مواد کنوانسیون اشاره شده است؛ اما این تفسیر نباید مانع هدف اصلی کنوانسیون که حمایت از کودکان است، باشد. بنابراین معیارهای مناسب ملی و منافع اطفال باید در تعیین محدوده کودکی در نظر گرفته شود (عباچی، ۱۳۸۱). از سوی دیگر، در سایر اسناد بین‌المللی نیز، سن اتمام کودکی هجده سال آورده شده است و از این حیث، تفاوتی میان دختر و پسر وجود ندارد.

- فضای سایبری

فضای سایبری^۱ محیطی است که در آن ارتباطات از طریق شبکه‌های کامپیوتری رخ می‌دهد. این واژه از سال ۱۹۹۰م و با رشد استفاده از اینترنت، شبکه و ارتباطات دیجیتالی مشهور شد.^۲ سایبر در مباحث حقوق به معنای کامپیوتر، مودم، مخابرات و ماهواره با ویژگی شبیه‌سازی و مجازی‌سازی است (دزیانی، ۱۳۷۸، ص ۴). فضای سایبر به‌طور هم‌زمان دارای دو ویژگی ارتباطی و اطلاعاتی است. لذا می‌توان آن را چنین تعریف کرد: فضای سایبر تمامیت الکترونیکی پدیدآمده از طریق ارتباط الکترونیکی مجموع وسایل ایجاد، ذخیره، پردازش و انتقال داده‌های الکترونیکی با ویژگی شبیه‌سازی و مجازی‌سازی است (محسنی، ۱۳۸۹). ویژگی و عملکرد عمده فضای سایبری، ارتباطات جهانی و انتقال داده است. بنابراین

1. Cyber Space

2. "Cyberspace | Definition of cyberspace in US English by Oxford Dictionaries"

در این قلمرو، همه چیز از جنس داده است.

در فارسی از واژه فضای مجازی برای این محیط استفاده می‌شود. مجازی به معنای ترتب آثار و احکام امر جسمانی در نظر گرفته می‌شود (معادل کلمه مجازی^۱ نه استعاری^۲ به معنای استعمال لفظ در معنای غیر موضوع^۳)؛ در نتیجه تعریف فضای مجازی عبارت است از: «بستری الکترونیکی که در آن، آثار و احکام امور جسمانی تحقق می‌یابد» (شهریاری، ۱۳۹۴). در این مقاله، به دلیل آنکه سایبری نسبت به مجازی خاص‌تر است و منظور از سایبر صرفاً فضای تبادلات دیجیتالی و بین رایانه‌هاست نه هر فضایی که آن را نتوان جزء حقیقت دانست، از واژه سایبر استفاده شده است؛ چرا که مجازی در مقابل فیزیکی است و شامل ماهواره‌ها، فضای ذهنی و سایر فضاهای غیرفیزیکی می‌شود که در اینجا محل بحث نیست.

- هزینه‌نگاری و اغفال سایبری کودکان

در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، هزینه‌نگاری به معنای «تهیه و تولید هر اثری که محتوای آن بیانگر جذابیت جنسی طفل یا نوجوان مانند برهنگی، آمیزش، عمل جنسی یا اندام جنسی باشد»، است. همچنین در حالی که در ماده ۵ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱، از کودک‌آزاری با عنوان آزارهایی که بیشتر نمود خارجی دارند، یاد شده بود، در قانون مصوب ۱۳۹۹، اصطلاح سوءرفتار این‌گونه تعریف شده است: «هرگونه فعل یا ترک فعل عمدی که سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی طفل و نوجوان را در معرض خطر و آسیب قرار دهد؛ از قبیل ضرب و جرح، محبوس کردن، سوءاستفاده جنسی، توهین یا تهدید نسبت به طفل یا نوجوان در صورتی که جنبه تأدیبی نداشته باشد یا قرار دادن او در شرایط سخت و غیرمتعارف و یا خودداری از کمک به وی». این تعریف آسیب‌های روانی را نیز در بر می‌گیرد. امروزه در عصر دیجیتال شاهد جرایمی هستیم که از آنها با عنوان کودک‌آزاری آنلاین یاد می‌کنند. کودک‌آزاری آنلاین^۳ شکلی

-
1. virtual
 2. metaphorical
 3. Online child abuse.

منحصربه‌فرد از کودک‌آزاری است که به دلیل ماهیت مجازی، دور از دسترس و ناشناس آن، به «آزار سایبری»^۱ نیز معروف است. چنین آزاری ممکن است چهره‌به‌چهره اتفاق نیفتد و لزوماً نیازی به تماس فیزیکی نیز ندارد. با این حال، سوءاستفاده آنلاین می‌تواند منجر به عواقب منفی چهره‌به‌چهره در قالب تجاوز جنسی اجباری، آزار و اذیت و ... برای کودکان شود.^۲ کودک‌آزاری آنلاین می‌تواند به اشکال مختلف از جمله زورگویی سایبری،^۳ اغفال سایبری و سوءاستفاده جنسی^۴ صورت پذیرد. چنین سوءاستفاده‌هایی مستلزم استفاده از شبکه جهانی وب یا تلفن‌های همراه هوشمند است. مرتکب چنین سوءاستفاده‌های آنلاینی ممکن است فرد غریبه یا شخصی باشد که قبلاً توسط بزه‌دیده شناخته شده است.^۵

زورگویی سایبری زمانی اتفاق می‌افتد که یک فرد یا گروه به‌صورت الکترونیکی، محتوای منفی، نادرست یا مضر درباره یک فرد یا گروه دیگر را با استفاده از اطلاعات شخصی یا خصوصی، که باعث تحقیر یا ناراحتی آن فرد می‌شود، توزیع می‌کند. زورگویی سایبری^۶ می‌تواند از طریق استفاده از هر وسیله‌ای که قادر به اتصال به اینترنت باشد، انجام شود و نیازی به حضور مرتکب در مجاورت قربانی نداشته باشد. سه دلیل اصلی کنترل اجتماعی غیررسمی، تسلط و سرگرمی برای هدف قرار دادن دیگران از طریق قلدری سایبری، براساس مطالعه‌ای در سال ۲۰۱۱م بیان شده است. کنترل اجتماعی غیررسمی، اعمال فشار برای تغییر رفتار شخص دیگر است. تسلط به تلاش برای آسیب رساندن به کسی، تحقیر کسی یا دسترسی به اطلاعات شخصی او (اسرار، عکس‌های صریح و ...) اشاره دارد. سرگرمی هم،

1. Cyber Molestation.

2. Janis Wolak, David Finkelhor, Kimberly J. Mitchell, Michele L. Ybarra (February–March 2008). Online "Predators" and Their Victims (PDF) (Vol 63 ed.). American Psychological Association. pp. 111–128. Retrieved 2 March 2018.

3. Cyber bullying.

4. Sexual abuse.

5. "Child abuse and neglect". NSPCC.

6. Cyber Bullying.

که معمولاً به‌عنوان ترولینگ^۱، شناخته می‌شود، جهت تحقیر کردن یا آزار دادن عمدی کسی به‌منظور برانگیختن واکنش عاطفی برای لذت بردن شخص زورگو در نظر گرفته می‌شود.^۲ مرتکبان ترولینگ، ترول نامیده می‌شوند که زیرمجموعه‌ای از زورگویان سایبری هستند. اغفال سایبری پدیده‌ای است که می‌تواند در حالت آنلاین یا آفلاین رخ دهد. وزارت دادگستری ایالات متحده تعریف رسمی‌ای از این مسئله داده است: «روشی است شامل ایجاد اعتماد برای کودک و بزرگسالان اطراف کودک که مجرمان از آن، برای دسترسی و خلوت کردن با او استفاده می‌کنند. در موارد شدید، مجرمان ممکن است از تهدید و زور فیزیکی برای تجاوز جنسی یا سوءاستفاده از کودک استفاده کنند. مجرم ممکن است نقش مراقبتی را بر عهده بگیرد، با کودک دوست شود یا حتی از موقعیت اعتماد و اقتدار خود برای پذیرش کودک سوءاستفاده کند. این افراد معمولاً با بزرگسالان اطراف کودک رابطه برقرار می‌کنند یا به دنبال کودکی می‌گردند که کمتر تحت نظارت بزرگسالان باشد. این مسئله احتمال زمان حضور مجرم با کودک را افزایش می‌دهد».^۳ در این تعریف، بر استفاده از خانواده کودک در ایجاد اعتماد با کودک تأکید شده است. با این حال، هنگامی که اغفال سایبری به‌صورت آنلاین انجام می‌شود، اغلب بدون اطلاع بزرگسالان اطراف کودک است؛ زیرا هنگامی که کودکان می‌توانند بدون نظارت از اینترنت استفاده کنند، فضای بیشتری برای سوءاستفاده احتمالی وجود دارد. از آنجا که اغفال سایبری در واقع دوستی و ایجاد ارتباط عاطفی با کودک و گاهی اوقات خانواده برای کاهش محدودیت‌های کودک با هدف سوءاستفاده جنسی و انجام اعمال جنسی آنلاین یا حضوری است، می‌تواند صورت‌های مختلفی داشته باشد. این اصطلاح برای نشان دادن مشکل کسانی است که از امکانات آنلاین برای صحبت با کودکان

1. Trolling

2. Rafferty, R. S. (2011). *Motivations behind Cyber Bullying and Online Aggression: Cyber Sanctions, Dominance, and Trolling Online* (Doctoral dissertation, Ohio University).

3. Pollack, Daniel; MacIver, Andrea. "Understanding Sexual Grooming in Child Abuse Cases". American Bar Association. Retrieved 6 March 2018.

به‌عنوان مقدمه و با منظور ملاقات با آنها جهت ارتکاب جنایت تجاوز، استفاده می‌شود. اغفال سایبری می‌تواند برای سایر اشکال استثمار کودک، مانند باج‌خواهی برای منفعت پولی و موارد دیگر مورد استفاده قرار گیرد؛ به‌طوری که مجرمان کودکان را متقاعد به انجام اعمال جنسی، مانند ارسال عکس‌های برهنه و سپس باج‌گیری از قربانی با تهدید به انتشار اطلاعات قرار دهند.^۱

معمولاً از اتاق‌های گفتگو یا شبکه‌های اجتماعی برای برقراری تماس اولیه با قربانیان احتمالی و همچنین از برنامه‌های اشتراک‌گذاری عکس، دوست‌یابی یا وبسایت‌های بازی برای یافتن قربانیان استفاده می‌شود؛ به‌طوری که پس از برقراری یک رابطهٔ آنلاین، مجرم گفتگوها را به مسائل شخصی‌تر و اغلب موضوعات جنسی تبدیل می‌کند؛ سپس ممکن است با قربانیان خود وارد مکالمات جنسی شوند، عکس‌ها یا فیلم‌های برهنه بفرستند، اعمال جنسی در مقابل وب‌کم را تشویق کنند یا قربانی را متقاعد کنند که شخصاً برای اعمال جنسی، یکدیگر را ملاقات کنند. مجرمان منحصراً غریبه نیستند و می‌توانند دوستان خانوادگی یا افرادی باشند که قبلاً کودک را ملاقات کرده‌اند؛ اما در درجهٔ اول، از این فضا برای تقویت این رابطه، جهت سوءاستفاده از کودک در آینده استفاده می‌کنند.

اغفال سایبری امری پیچیده است و مجرمان ممکن است از تاکتیک‌های زیادی مانند تعارف یا قول‌هایی به کودک استفاده کنند تا برخی رفتارها را برانگیزانند؛ همچنین ممکن است بر کودک کنترل داشته باشند تا از کنجکاوی جنسی طبیعی وی در راستای اهداف خود سوءاستفاده کنند.^۲ در اغفال سایبری، اغلب مجرمان برای ایجاد شخصیتی که بیشتر مورد اعتماد قربانیان احتمالی خود قرار بگیرند، پروفایل جعلی ایجاد می‌کنند. چنین پدیده‌ای به‌عنوان گربه‌ماهی^۳ شناخته می‌شود. تعریف گربه‌ماهی «شخصی است که یک پروفایل

1. 1. Peachey, Paul. "Paedophiles blackmail thousands of UK teens into online sex acts". *Independent*. Retrieved 6 March 2018.

2. "Online Grooming". *childline. NSPCC Weston House*. Retrieved 12 February 2018.

3. Catfishing

شخصی نادرست در یک شبکه اجتماعی برای اهداف کلاهبرداری یا فریبکارانه ایجاد می‌کند.^۱ اگرچه روش گربه‌ماهی به‌طور انحصاری، توسط این مجرمان استفاده نمی‌شود، روش رایجی است که مجرمان با آن برای ایجاد اعتماد از طریق یک هویت کاذب قابل‌اعتمادتر تماس می‌گیرند.^۲ آنچه در اغفال سایبری معمولاً اتفاق می‌افتد، چنین است:

- ۱) نزدیک شدن به کودک پس از استفاده از رسانه‌های اجتماعی و کسب اطلاعات درمورد علایق کودک، دوستان، مدرسه، خانواده و ...؛
- ۲) انتقال عمدی ارتباطات خود با کودک از یک پلتفرم آنلاین به پلتفرم دیگر (به‌عنوان مثال، انتقال از رسانه‌های اجتماعی به چت ویدیویی خصوصی یا برنامه‌های پیام‌رسانی)؛
- ۳) استفاده از تاکتیک‌هایی برای اجبار کودک، مانند جمله «من به شما نشان خواهم داد، اگر به من نشان دهید»؛
- ۴) ارائه چیزی مانند پول یا مواد مخدر به کودک در ازای عکس‌ها و فیلم‌های غیراخلاقی؛
- ۵) تظاهر به کار برای یک آژانس مدلینگ برای به دست آوردن تصاویر جنسی از کودک؛
- ۶) ایجاد پیوند با کودک از طریق ایجاد یک رابطه دوستی یا عاشقانه؛
- ۷) ضبط مخفیانه ویدیوهای جنسی صریح از کودک در طول چت ویدیویی؛
- ۸) تهدید فیزیکی به آزار یا تجاوز جنسی به کودک یا اعضای خانواده کودک؛
- ۹) استفاده از چندین هویت آنلاین برای تماس با کودک؛
- ۱۰) تظاهر به جوان‌تر بودن یا عضوی از جنس مخالف؛

1. "catfish". *Merriam-Webster. Merriam-Webster*. Retrieved 6 March 2018

2. "Everything You Need to Know about Online Grooming". *NObullying.com*. Retrieved 12 February 2018.

- (۱۱) دسترسی به حساب آنلاین کودک بدون مجوز و سرقت تصاویر یا ویدیوهای جنسی کودک؛
- (۱۲) تهدید به ایجاد تصاویر یا فیلم‌های جنسی از کودک با استفاده از ابزارهای ویرایش دیجیتال؛
- (۱۳) تهدید به خودکشی در صورتی که کودک تصاویر یا فیلم‌های جنسی ارائه ندهد؛
- (۱۴) ذخیره مکالمات جنسی صریح با کودک و تهدید به پست کردن آنها به صورت آنلاین.^۱

اغفال سایبری در گروه سنی کودکان ۱۳ تا ۱۷ سال (۹۹ درصد موارد) و به‌ویژه ۱۳ تا ۱۴ سال (۴۸ درصد) بیشترین شیوع را دارد. اکثر کودکان هدف، دختر هستند و بیشتر قربانی شدن با پشتیبانی تلفن همراه اتفاق می‌افتد. کودکان با مسائل رفتاری مانند «توجه‌جویی بالا» در معرض خطر بسیار بیشتری نسبت به دیگران قرار دارند.^۲

با توجه به اقسام کودک‌آزاری آنلاین جهت درک مفاهیم بیشتر این مسئله، در اینجا مختصری هم از مفهوم سوءاستفاده جنسی ارائه می‌شود. سوءاستفاده جنسی آنلاین یک روند نسبتاً مدرن است که در آن مرتکبین از اشکال مدرن فناوری مانند دوربین‌های وب، تلفن‌های همراه یا رسانه‌های اجتماعی برای وادار کردن قربانیان هدف به اعمال جنسی غیرمشروع و غیرقانونی استفاده می‌کنند.^۳ سوءاستفاده‌کنندگان قربانیان را در هر طبقه‌ای از زندگی هدف قرار می‌دهند. سوءاستفاده جنسی آنلاین با سایر اشکال سوءاستفاده جنسی متفاوت است؛ زیرا می‌تواند به صورت مخفیانه و در مقیاس جهانی انجام شود و به مجرم امکان فرار از مجازات دهد. سوءاستفاده جنسی آنلاین ممکن است از تعاملات شخصی بین قربانی و مجرم

1. <https://www.missingkids.org/theissues/sexxtortion>

2. "The protection of children online: a brief scoping review to identify vulnerable groups" Munro, Emily R. (August 2011).

3. "Child sexual exploitation". NSPCC

گرفته تا یک فرآیند مکانیزه‌تر، که در آن کودکان برای سود مجرمان مورد استثمار جنسی^۱ (فعالیت جنسی اجباری مانند قاچاق کودکان) قرار می‌گیرند، متفاوت باشد. مجرمان در موقعیت‌های مختلف با اهداف احتمالی تماس می‌گیرند، اگرچه پرکارترین مکانی که مجرمان استفاده می‌کنند، اتاق‌های گفتگو است؛ جایی که ۷۶ درصد از اولین برخوردهای شناخته‌شده با مجرمان جنسی آنلاین رخ می‌دهد.^۲

کودک‌آزاری طیف وسیعی از رفتارهای آسیب‌رسان، از قبیل عدم برآوردن نیازهای اولیه کودک، غفلت از مراقبت‌های بهداشتی، عدم رشد کافی کودک، تنبیه و بدرفتاری فیزیکی، سوءاستفاده جنسی، سوءرفتار هیجانی و آسیب روانی را شامل می‌شود و آن را به کودک‌آزاری جسمی، جنسی، عاطفی و ناشی از غفلت و مسامحه تقسیم کرده‌اند (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۶، ص ۹). در حالی که در نظام حقوقی غرب، کودک‌آزاری در دو بخش حضوری و آنلاین مطرح می‌شود.^۳ همچنین در طیف کودک‌آزاری آنلاین، برخی از آنها مانند اغفال سایبری را می‌توان به‌عنوان مقدمه‌ای از آزارهای جنسی برای کودکان محاسبه کرد و برخی مانند استثمار جنسی را نیز در قسم قاچاق کودکان مطرح نمود. آنچه اهمیت دارد توجه به نقطه‌های شروع به وجود آمدن این طیف از آزار کودکان به‌وسیله فضای سایبری و حمایت از حقوق کودکان است.

۱. ظرفیت‌های فقهی و حقوقی در راستای مقابله با هرزه‌نگاری و اغفال سایبری کودک

حقوق کودک در فقه امامیه به رسمیت شناخته شده است و مسائل مربوط به کودک برای شارع، از زمان انعقاد نطفه مورد توجه است. در این قسمت، از آنجا که فضای سایبری مسئله‌ای مستحدثه است و تأثیر آن بر حقوق کودک باید در عصر حاضر مورد توجه قرار گیرد، به اصول و قواعد فقهی در این زمینه، با نگاه تحلیلی به مسئله اغفال سایبری رجوع

1. Sexual exploitation.

2. "MSN begins closing its chatrooms". CNN.com. Oct 15, 2003. Retrieved Jan 21, 2018.

3. <https://www.education.vic.gov.au/school/teachers/health/childprotection/Pages/exploitationgrooming.aspx>

شده است. از سوی دیگر، با توجه به آنکه اغفال سایبری در نظام حقوقی بسیاری از کشورها مانند اتحادیه اروپا، استرالیا، کانادا، آلمان، آمریکا و ...^۱ جرم و دارای ضمانت‌اجرای کیفری است که مربوط به رفتار غارتگرانه برای آماده کردن کودک جهت رابطه جنسی است،^۲ به نظر می‌رسد در نظام حقوقی ایران نیز، تحلیل آن با توجه به گستردگی استفاده کودکان از فضای سایبری ضرورت پیدا می‌کند. در این صورت، علاوه بر اقدامات پیشگیرانه، می‌توان برای محکوم کردن مجرمان در حوزه‌های قضایی و اثبات ادعاهای مبنی بر آزار جنسی در شهادت قربانی این جرم از آن استفاده کرد. جنبه‌های این عمل ممکن است شامل هدف قرار دادن قربانی، ایمن کردن دسترسی و ایزوله کردن قربانی، جلب اعتماد قربانی و کنترل و پنهان کردن رابطه باشد.^۳ اغفال سایبری در حالی که به‌عنوان مقدمه‌ای برای عمل مجرمانه سوءاستفاده جنسی تلقی می‌شود، در زمینه‌های خاص، می‌تواند یک جرم مستقل باشد. بنابراین تحلیل فقهی موضوع و تعیین دامنه آن از منظر حقوقی، اهمیت زیادی پیدا می‌کند که در این مقاله سعی شده است به جنبه‌های مختلف آن پرداخته شود.

۱-۱. کرامت انسانی کودک

کرامت حیثیتی است که تمام انسان‌ها به‌جهت اقتضائات و ویژگی‌های نوع بشر که خداوند متعال به آنها عطا نموده، به‌نحو جبلی و طبعی از آن برخوردار هستند (نیکخوامیری و صدوق، ۱۳۹۷، ص ۳). همچنین تا زمانی که به‌جهت خیانت بر خویش، این خصیصه را از خود سلب نکنند، از حقوق متفرع آن نیز بهره‌مند می‌باشند (جعفری، ۱۴۱۹ ق، ص ۱۵۷). بنابر نظر برخی فقها، کرامت انسانی یک اصل است که همه تعالیم اخلاقی و حقوقی باید با عنایت به آن و در سازگاری کامل با آن تنظیم شوند (جوادی آملی، ۱۳۷۷، ص ۱۶۲). کودک

1. "Online grooming legislation: Knee-jerk regulation?". Staksrud, E. (2013). European Journal of Communication. 28 (2): 152.

2. https://files.justice.vic.gov.au/2021-06/grooming_betrayal_of_trust_factsheet_2017.pdf

3. https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/resources/child_law_practiceonline/child_law_practice/vol-34/november-2015/understanding-sexual-grooming-in-child-abuse-cases/

هم به‌عنوان یک انسان، دارای کرامت ذاتی است و تصور این کرامت بدون در نظر گرفتن حقوق ذاتی برای او میسر نیست. در نتیجه، کودک هم دارای حقوق متعدد فطری، طبیعی و اجتماعی است (رحیمی‌نژاد، ۱۳۸۷، ص ۴۹). بنابراین بر خانواده (به‌عنوان اولین و مهم‌ترین محیطی که کودک در آن از کیفیت روابط انسانی آگاهی پیدا می‌کند) و سپس مربیان و قانون‌گذار واجب است که کرامت ذاتی کودک را مبنای رفتار با او قرار دهند (نیکنما و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۸۴). از سوی دیگر، در مسئله تربیت نیز، پذیرش کرامت انسان به‌عنوان قاعده‌ای فقهی، موجب می‌گردد تا وجود کرامت در مبنای تربیتی ثابت باشد و همچنین در اصول تربیتی و روش‌های تربیتی نیز، تحت عنوان «لزوم رعایت کرامت انسان» در جهت استنباط حکم از آن استفاده شود (نیکخو امیری و صدوق، ۱۳۹۷، ص ۸).

اغفال سایبری با توجه به مختصات خود که موجب آزار روانی یا جسمی کودک (مانند تهدید و آزار جنسی) می‌شود، با اصل کرامت ذاتی کودک در تعارض است. بنابراین ضروری است والدین و مربیان کودک در وهله نخست، به‌منظور پیشگیری از وقوع این مسئله برای کودک تمامی جوانب را مورد نظر قرار دهند و برای استفاده او از فضای سایبری، محدودیت‌هایی در نظر گرفته، آن را کنترل کنند. در این راستا، توجه به نوع و کیفیت روش‌های اتخاذشده نیز مورد توجه است؛ به‌نحوی که سایر حقوق وی، مانند حق بر حریم خصوصی، مخدوش نشود؛ هرچند به نظر می‌رسد هنگامی که این اصل در تعارض با حریم خصوصی کودک قرار می‌گیرد، حفظ این اصل با توجه به حفظ منافع عالیۀ کودک اهم خواهد بود.

این اقدامات می‌تواند شامل اقدامات فنی برای کنترل فضای سایبری تحت تسلط کودک یا اقدامات عاطفی و روانی در جهت برقراری ارتباط صمیمانه با کودک و جویا شدن از فعالیت‌های سایبری وی و راهنمایی او باشد. در این مسئله، با توجه به اهمیت اصل کرامت کودک، روش‌ها می‌تواند مبنی بر شرایط متفاوت باشد؛ اما به‌دلیل نبود تکلیف و مسئولیت کودک، در مرتبه نخست، حکم حفاظت از کودک در برابر اغفال سایبری بر عهده والدین

اوست. در سطح نظام حقوقی اسلام نیز، باید قانون‌گذار حمایت‌های حقوقی لازم را در راستای پیشگیری از جرم اغفال سایبری و همچنین مجازات مجرم انجام دهد. با توجه به حضور فعال کودکان در بازی‌های رایانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی، لازم است قوانین در این دو بستر مورد دقت بیشتری قرار بگیرند و قانون‌گذار محدودیت‌هایی در این فضا برای کودکان در راستای حفظ اصل کرامت انسانی آنان، مانند رده‌بندی سنی محتوای قابل استفاده برای کودکان، آموزش نرم‌افزارها و تجهیزات کنترل استفاده کودکان از فضای سایبری به والدین و مربیان و ... اعمال کند.

۲-۱. ارشاد جاهل

ارشاد جاهل در فقه، اصطلاحاً آگاهی دادن به شخص جاهل در حوزه معرفتی و شناخت است که در سطحی واجب و در سطوحی هم مستحب است (اعرافی، ۱۳۹۱). این قاعده برای ارشاد در احکام واجب و برای موضوعاتی که برای شارع مهم است، به صورتی که عدم دفع آن موجب فساد در نفوس، اعراض و اموال شود، واجب و در غیر این صورت، مستحب خواهد بود (انصاری، ۱۴۱۱ ق، ج ۱، ص ۴۲). به عقیده فقها، این قاعده به‌عنوان یک قاعده عمومی از مباحث مهم تعلیم و تربیت است که یک تکلیف عمومی برای جامعه در نظر گرفته است (اعرافی، ۱۳۹۱، ص ۴). قدر متیقن در تعلیم فرزندان آن است که حتی در زیر سن بلوغ هم در جایی که ترک بیان حکم یا موضوع، موجب مهجوریت معارف الهی یا ارتکاب حرام غیرمنجز توسط مکلف جاهل شود، می‌توان حکم به وجوب ارشاد فرزند در سن تمییز داد. همچنان‌که در موضوعات مهمه به‌خاطر اهتمام شارع، قائل به وجوب ارشاد شدیم، در احکامی که ارتکاب آن توسط کودک ممیز موجب مهجوریت دین شود نیز، باید قائل به وجوب ارشاد شد (گلی شیردار و سلگی، ۱۳۹۹، ص ۱۱). علاوه بر این، روایاتی نیز در باب تعلیم نماز، روزه و قرآن به کودک ممیز وجود دارد که نشان از اهتمام شارع به این امر دارد (فاضل لنکرانی، ۱۴۳۳ق، ج ۳، ص ۵۰۷). از سوی دیگر، تعلیم در دوران قبل از بلوغ را می‌توان از منظر مقدمه واجب و به‌منظور تعلیم در دوران بعد از بلوغ در نظر گرفت و قائل به وجوب برای آن شد. لازم به ذکر است که

حکم الزامی که در تعلیم به فرزند و جایگاه این قاعده فقهی مطرح شد، مختص به خانواده نیست و هر نهاد تربیتی در جامعه می‌تواند مخاطب آن باشد (گلی شیردار و سلگی، ۱۳۹۹، ص ۱۳)؛ چنان‌که به نظر می‌رسد هر نهاد حقوقی نیز می‌تواند در حمایت از ارشاد کودکان مبنی بر این قاعده حکم کند.

با توجه به حضور کودکان در فضای سایبری و آسیب‌های احتمالی این فضا برای آنان از قبیل مسئله اغفال سایبری، می‌توان تعلیم این موارد به فرزندان و راه‌های اجتناب از وقوع آن را از باب ارشاد جاهل بر والدین واجب دانست؛ زیرا این مسئله می‌تواند مقدمه آسیب‌های جسمی و روحی برای کودک شود. با توجه به اهمیت شارع بر نفوس و اعراض، ارشاد کودکان در برابر آسیب‌های فضای سایبری در جامعه اسلامی بر همگان واجب خواهد بود.

به نظر می‌رسد از این منظر، نهادهای حقوقی نیز مسئولیت جدی در حمایت‌های لازم از کودکان در این فضا را بر عهده دارند که در اولین گام، شفاف شدن این موضوع می‌تواند منشأ آموزش و آگاهی آن به افراد جامعه گردد. این قاعده برای کودکان با توجه به شخصیت و فرهنگ زیست‌بوم آنها متفاوت خواهد بود؛ اما می‌توان براساس عرف موجود در جامعه، با داشتن آگاهی نسبت به تهدیدات موجود در فضای سایبری و ارائه آموزش‌ها و راهکارهای لازم جهت مقابله با آن اقدام کرد. به نظر می‌رسد لزومی بر ارائه اطلاعات جنسی در همه سطوح به کودکان وجود نداشته باشد؛ بلکه آگاهی از مختصات فضای سایبری و ایجاد حس اعتماد به والدین به‌عنوان مرجع پاسخگو، می‌تواند مؤثر باشد؛ البته محدوده ارائه تعلیم موارد جنسی به کودکان در حکومت اسلامی نیز، خود بحثی متفاوت است که باید در محلی دیگر به آن پرداخت.

۳-۱. هدایت و تربیت

قاعده هدایت ناظر به تصرفاتی است که در قالب ایجاد انگیزه و شوق و رغبت و میل و در واقع تصرفات مری در قلمرو غیرشناختی است. این قاعده نیز در سطحی واجب و در سطحی مستحب است. در قاعده ارشاد، از وجوب آگاهی دادن در حوزه تربیتی بحث شد و

در قاعده هدایت، از فعالیت‌های خاص تربیتی مانند ترغیبات، نه به صورت مطلق، بحث می‌شود (اعرافی، ۱۳۹۱). هدایت به‌عنوان یک وظیفه در تربیت با وجود شرایطی واجب می‌شود: اول، واجب بودن معارفی است که بدان هدایت صورت می‌گیرد؛ دوم، توانایی علمی و عملی هادی در تربیت است و سوم، احتمال تأثیر و هدایت مرتبی است (اعرافی و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۱۳).

با ورود جدی کودکان به فضای سایبری و گسترده‌گی آن از یک سو و ازسوی دیگر، قابلیت تعامل آنها با افراد ناشناس و آسیب‌هایی مانند اغفال سایبری که این تعاملات می‌تواند برای کودکان داشته باشد، ضرورت دارد که والدین در خانواده به تربیت عاطفی کودک اهتمام بیشتری داشته باشند تا بتوانند افراد امنی برای کودک باشند که علاوه بر پر کردن ظرفیت عاطفی کودک و جلوگیری از دل‌باختگی او به افراد غیر در فضای سایبری، از تعاملات وی نیز در این فضا آگاهی داشته باشند. در اغفال سایبری، فرد بزرگسال از طریق حمایت‌های عاطفی یا تشویق احساسات عاشقانه کودک یا نوجوان با به اشتراک گذاشتن مسائل جنسی زندگی خود با او یا ارسال تصاویر صریح جنسی، که ممکن است موجب تفکر جنسی یا رفتار جنسی در کودک شود، او را در معرض مفاهیم جنسی قرار می‌دهد. نکته حایز اهمیت آن است که اگرچه برای فعلیت جرم، به رفتار یا عمل مجرمان نیاز است، توجه به آثار روانی و آسیب‌های روحی ناشی از اغفال سایبری، که ذهن و روان کودک را دچار لطمات جبران‌ناپذیر می‌کند، نیازمند هدایت، تربیت و مراقب دقیق و صحیح متولیان کودک می‌باشد.

۴-۱. امر به معروف و نهی از منکر

در امر به معروف و نهی از منکر، بحث از تربیت در همه ساحت‌ها مطرح می‌شود و صرف آموزش برای قاعده ارشاد جاهل است. این قاعده از حیث نهادی نیز گسترده است و از خانواده تا دولت و حکومت را در بر می‌گیرد. همچنین امر به معروف و نهی از منکر علاوه بر قاعده بودن، روش تربیتی (نه اصل) و متصف به احکام خمسۀ تکلیفیه است (اعرافی و موسوی، ۱۳۹۵).

از یک منظر، منکر بودن اغفال سایبری به دلیل ارتباط با نامحرم، دیدن تصاویر محرک و ...، می‌تواند مورد نظر باشد و از سوی دیگر، می‌توان آن را مقدمه فعل حرام زنا یا لواط در نظر گرفت؛ به طوری که در تعاریف آن عمل غارتگرانه‌ای که موجب تجاوز جنسی می‌شود، آورده شده است. عقل بدون شک، به ملازمه میان ذی‌المقدمه و مقدمه‌اش حکم می‌کند (مظفر، ۱۴۲۳ ق، ج ۱، ص ۲۷۱) و می‌توان از منظر عقلی، برای مقدمه حرام، حرمت قائل شد به طوری که وجوب نهی از منکر به آن تعلق بگیرد، اما به لحاظ شرعی، برخی فقها با وجود شرایطی که اگر مقدمه علت تامه برای ذی‌المقدمه باشد (آخوند خراسانی، ۱۴۳۱ ق، ص ۱۲۸) یا اگر قصد توصل به حرام با آن مقدمه باشد (صدر، ۱۴۲۹ ق، ج ۲، ص ۲۵۶)، قائل به حرمت برای مقدمه شده‌اند. حال در صورتی که قصد مجرم در اغفال سایبری، توصل به سوءاستفاده جنسی از کودک باشد یا ارتباط گرفتن با کودک علت تامه‌ای برای تجاوز جنسی به وی باشد نیز، می‌توان به لحاظ شرعی، قائل به حرمت این عمل از ابتدا شد. در نتیجه با توجه به جاری بودن قاعده نهی از منکر در این مسئله برای همه افراد و نهادهایی که با کودکان در ارتباط‌اند، مجازات متناسب با اقدام و عمل مجرم در اغوای کودکان از طریق فضای سایبری می‌تواند مصداقی برای نهی از منکر قرار بگیرد.

اگرچه اغفال سایبری می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد، اغلب از یک الگوی مشابه پیروی می‌کند. با بررسی این الگو می‌توان نقش فعالانه‌تری در نهی از منکر بر عهده داشت:

- انتخاب قربانی: سوءاستفاده‌کنندگان اغلب قربانیان احتمالی را مشاهده می‌کنند و آنها را براساس سهولت دسترسی یا آسیب‌پذیری انتخاب می‌کنند.
- دستیابی به قربانی و منزوی کردن او: سوءاستفاده‌کنندگان سعی می‌کنند به لحاظ فیزیکی یا عاطفی، قربانی را از کسانی که از او محافظت می‌کنند، جدا نمایند و اغلب به دنبال ایجاد موقعیت‌هایی به منظور تماس با کودکان و نوجوانان هستند.
- توسعه اعتماد و حفظ اسرار: سوءاستفاده‌کنندگان تلاش می‌کنند از طریق هدایا، توجه، به اشتراک گذاشتن «رازها» و دیگر ابزارها، اعتماد قربانی احتمالی را جلب

کنند تا احساس درک متقابل و دلسوزی را ایجاد نمایند و به او آموزش می‌دهند که رابطه را مخفی نگه دارند.

• حساسیت‌زدایی نسبت به لمس و بحث در مورد موضوعات جنسی: آزارگران اغلب شروع به لمس قربانی به روش‌هایی می‌کنند که بی‌ضرر به نظر می‌رسد؛ مانند در آغوش گرفتن، کشتی گرفتن و قلقلک دادن که بعداً به تماس جنسی بیشتر مانند ماساژ یا دوش گرفتن با هم تبدیل می‌شود. سوءاستفاده‌کنندگان همچنین ممکن است برای معرفی ایده تماس جنسی، پورنوگرافی به قربانی نشان دهند یا در مورد موضوعات جنسی با آنها صحبت کنند.^۱

تلاش سوءاستفاده‌کنندگان برای اینکه رفتار خود را طبیعی جلوه دهند تا از ایجاد سوءظن جلوگیری شود، برای نوجوانانی که ممکن است از نظر سنی به فرد آزارگر نزدیک‌تر باشند، بیشتر است و لذا تشخیص تاکتیک‌های مورد استفاده آنها دشوارتر می‌باشد؛ بنابراین ارتباط با یک فرد بزرگسال که شامل پنهان‌کاری، نفوذ یا کنترل نابجا یا ورود به حریم خصوصی وی است، می‌تواند علایمی از اغفال سایبری باشد.

۱-۵. وجوب حفظ نظام

اداره شئون جامعه به گونه‌ای که نیازهای مادی و معنوی آن براساس زمان و مکان به قدر امکان مهیا شود و روابط و مناسبات داخلی تنظیم گردد، تعریفی است که از حفظ نظام ارائه می‌شود (شریعتی، ۱۳۸۷، ص ۲۵۵). بنابراین آنچه موجب اختلال این نظم اجتماعی شود، حرام است. به نظر فقها، اگر نوعی از آموزش‌ها، مهارت‌ها یا فنون، جزء نظام اجتماعی شد، به‌طوری که اگر افراد جامعه آن را نیاموزند، نظام اجتماعی شکل پیدا نمی‌کند و به هم می‌ریزد، برای دفع اختلال نظام و هرج‌ومرج، باید به وجوب آموزش آنها حکم داد. این قاعده در دو سطح رجحانی و الزامی مطرح می‌شود: اگر اقدامات موجب تحسین نظام شود،

1. <https://www.rainn.org/news/grooming-know-warning-signs>

در سطح رجحانی قرار می‌گیرند و اگر ترک آنها موجب اخلال شود، الزامی خواهند بود (اعرافی، ۱۳۸۷).

گسترش حضور کودکان در فضای سایبری ازسویی و ازسوی دیگر، احتمال درگیری بیشتر مسئله اغفال سایبری به‌عنوان یک جرم در سطح جامعه می‌تواند منجر به اشاعه منکر شود که در این صورت، با توجه به تأثیرات روانی این عمل بر کودکان به‌عنوان منابع انسانی آینده جامعه، می‌توان آن را مخل نظم عمومی بدانیم. ازسوی دیگر، عدم برخورد قضایی مناسب با مجرمان در این حوزه می‌تواند موجب شیوع این جرم در جامعه شود. بنابراین با توجه به قاعده وجوب حفظ نظام، ضرورت دارد با راه‌های مقتضی شامل آموزش، قانون‌گذاری و حمایت‌های حقوقی، مانع گسترش این مسئله و اخلال در نظام اجتماعی شویم.

یکی از مواردی که ظرفیت مناسبی در جهت ایجاد حمایت قانونی در این مسئله دارد، سند صیانت از کودکان در فضای مجازی مصوب ۱۴۰۰/۳/۱۷ است. در این سند، «فراهم‌سازی فضای مجازی ویژه خردسالان، کودکان و نوجوانان در چارچوب فرهنگ اسلامی - ایرانی برای استفاده مناسب از فضای مجازی و پیشگیری از آسیب‌های احتمالی آن»، به‌عنوان هدف ذکر شده است. این امر در کنار ایجاد محیط صیانت‌شده، که در بند «ب» ماده ۴ سند فوق مورد اشاره است، باعث می‌شود تا به‌جای اعمال بیش‌ازحد محدودیت برای کودکان در تعامل با فضای سایبری، بتوان بستری امن ایجاد کرد و با افزایش سن کودکان به آنها آموزش‌های لازم را داد و از آنها درخواست کرد که مسائلشان در این فضا را با والدین در میان بگذارند. در این صورت، تنها ناامن نشان دادن دنیا برای کودک اضطراب‌آور نخواهد بود و می‌توان به رشد او کمک کرد.

توسعه محیط صیانت‌شده، رده‌بندی سنی محتوا در فضای سایبری، آگاه‌سازی، تشدید مقابله قضایی و انتظامی کارآمد با مجرمان در این فضا، توسعه خدمات مشاوره‌ای و تقویت دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضاییه می‌تواند راه‌حلهایی برای ایجاد امنیت و

حمایت از کودکان در فضای سایبری و در برابر مسئله اغفال سایبری باشد که هر کدام از آنها برای تبدیل شدن به یک طرح عملیاتی، به بررسی‌های دقیق و قانون‌گذاری نیاز دارد که به نظر می‌رسد میزان تأثیر کودک‌آزاری آنلاین بر اختلال‌هایی که نظام با آن مواجه می‌شود، ضرورت رسیدگی هرچه سریع‌تر به این موضوع را بیان می‌کند.

۱-۶. دفع ضرر محتمل

مضمون قاعده دفع ضرر محتمل آن است که از منظر عقل، اگر انسان درباره چیزی احتمال ضرر بدهد، دفع آن واجب است (مروج جزایری، ۱۴۱۳ ق، ج ۴، ص ۲۰۶). موضوع این قاعده جایی است که به لحاظ دنیوی، احتمال ضرر و خطر یا به لحاظ اخروی احتمال کیفر و عقاب وجود داشته باشد (لطفی، ۱۳۹۱، ص ۲۰۶). برخی از فقیهان ضرر را به نقص در جان، مال، آبرو و مواردی نظیر آن تفسیر کرده‌اند (موسوی بجنوردی، ۱۴۱۳ ق، ج ۱، ص ۱۷۸). ضرر اغفال سایبری با توضیحات داده‌شده در این مقاله، حتی اگر به سوءاستفاده جنسی و در واقع زنا منتهی نشود، واضح است. به همین دلیل، استفاده از شیوه‌های تربیتی مؤثر و همچنین پیگیری‌های قضایی به‌موقع و قوانین صحیح برای دفع ضررهای این مسئله برای کودکان، واجب به نظر می‌رسد.

۱-۷. مسئولیت حمایت از کودک در همه ابعاد رشدی

تربیت به‌عنوان یکی از ابعاد اصلی حمایت از کودک در این قسمت مطرح می‌شود. معنای اصطلاحی تربیت عبارت است از تعلیم متربی برای ایجاد تغییر و تحول در یکی از ابعاد جسمی و روحی که به‌منظور دستیابی وی به کمال انسانی یا بازدارندگی و اصلاح رفتارهایش صورت می‌گیرد (گلی شیردار و سلگی، ۱۴۰۰، ص ۳). از منظر فقه، رفتارهای تربیتی مانند همه رفتارهای اختیاری مکلفان، حکم شرعی دارند و نزد فقها تربیت از ساحت‌های عقلانی، جسمی، جنسی، عاطفی، اعتقادی، عبادی، روحی، اقتصادی و ... برخوردار است.

وظیفه تربیت کودکان در سه قلمرو خانواده، حکومت و اجتماع مطرح می‌شود (اعرافی، ۱۳۹۲). با توجه به آیات و روایات، فقها معتقدند که وظیفه تربیت کودک به‌عنوان یک واجب شرعی بر عهده والدین است و این مسئله غیر از ولایت است که در فقه، آن را مختص پدر

می‌دانند. همچنین به استناد ادله فقهی آیات و روایات، فراگیری مربی و متربی بر افراد جامعه نیز ثابت می‌شود (مؤمنی و کلباسی، ۱۳۹۶، ص ۲۵). ازسوی دیگر، ضرورت تربیت با توجه به غرض بعثت رسول، یعنی اتمام مکارم اخلاق نیز ثابت می‌شود؛ چرا که اگر اهتمام به امر مربی و متربی نباشد، غرض شارع نیز ابر می‌ماند (همان، ص ۲۶).

در نظام حقوق ایران نیز، حمایت از کودکان با عنوان تربیت در قوانین مسئولیت مدنی مطرح شده است؛ به طوری که مطابق ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی، مبنای مسئولیت والدین ناشی از فعل کودکان، تقصیر در تربیت است؛ اما در این زمینه، توان نظارت و کنترل والدین هم اهمیت دارد؛ بنابراین تقصیر والدین در صورتی موجب بروز مسئولیت علیه آنان می‌شود که در بستر کنترل و نظارت واقعی محقق شود. لازم به ذکر است که معیار تعیین تقصیر نیز عرف است و شرط مسئولیت والدین هم، وجود احتمال تأثیر در کودکان. ازسوی دیگر، با توجه به گستردگی ماهیت فضای سایبری و ورود آن به ساحت‌های سرگرمی، آموزش و ... کودکان، نمی‌توان مسئولیت را تنها ناشی از تربیت والدین در این زمینه دانست (حسام و غلامعلی‌زاده کجو، ۱۳۹۹، ص ۴۵). مسئولیت تربیت به عنوان حقی برای والدین نزد فقه امامیه و حقوق ایران پذیرفته شده است، اما این حق نیز مانند سایر حقوق انسانی، مطلق نیست و محدودیت‌هایی از جمله تراحم آن با حقوق جسمانی کودک (مثل تنبیه بدنی) و حقوق معنوی وی (مثل منع ورود به حریم خصوصی) دارد که راه حل رفع این تراحم را اولویت مسئله تربیت دانسته‌اند^۱ (پورعبدالله و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۳۹).

۱. در اثنای حمایت از کودکان، حریم خصوصی کودک به عنوان یکی از حقوق وی که از آن به حق خلوت در فقه یاد می‌شود و در بستر فضای سایبری فراگیری بیشتری هم دارد، با حق والدین بر تربیت تراحم پیدا می‌کند. با توجه به آنکه کودک از سن بلوغ، تحت ولایت پدر قرار دارد و این ولایت هم قابل تفویض است، می‌توان قائل به حریم خصوصی برای او در این زمان نشد و از آن پس هم، با توجه به اولویت تربیت می‌توان آن را مقدم دانست؛ چرا که در غیر این صورت، باقی اصول تربیتی هم قابل اجرا نخواهند بود. در نظام حقوقی ایران نیز، با وجود آنکه حریم خصوصی یک حق برای کودک شناخته می‌شود، این حق نسبی است و منوط به محدودیت‌هایی است. در تراحم بین این حق و تربیت معیار، منافع عالیة کودک است که باعث اولویت حق کودک بر تربیت می‌شود. قابل توجه است که ورود به حریم خصوصی کودک باید به اندازه قدر متیقن و

در بررسی مسائل اغفال سایبری با توجه به مسئولیت مدنی چند نکته وجود دارد: نخست آنکه کودکان با وضعیت خاص مانند کودکان توان‌یاب، اقلیت‌ها و مهاجران، بسیار بیشتر قربانی اغفال سایبری خواهند بود.^۱ بنابراین به نظر می‌رسد قلمرو مسئولیت نیز در این زمینه برای والدین و حکومت متفاوت خواهد بود. دوم آنکه مجرمان معمولاً درخواست‌هایی از کودک مانند تهدید به پایان دادن به رابطهٔ خود در صورت عدم رابطهٔ جنسی، رابطهٔ جنسی با افراد دیگر، قطع غذا در صورت عدم ارائهٔ رابطهٔ جنسی با وجود فقر کودک، عدم ارائهٔ مکانی برای اقامت یا مواد مخدر یا هدایا در صورت عدم رابطهٔ جنسی، دریافت پول در ازای اعمال جنسی، درخواست ارائهٔ عکس‌های جنسی یا اشتراک‌گذاری عکس‌های جنسی به صورت آنلاین یا از طریق متن، تهدید به تحقیر یا اشتراک‌گذاری تصاویر جنسی قربانیان در صورت عدم انجام اعمال جنسی دارند.^۲ بنابراین مسئولیت صرفاً در پیشگیری از وقوع اغفال سایبری مطرح نیست و باید طوری باشد که کودک را در برابر تهدیدات ادامهٔ این رابطه حمایت کند. سوم، شناسایی عوامل اغفال سایبری است که در واقع بزرگسالان در ارتباط با کودک در فضای سایبری هستند و حمایت‌های قانونی باید به‌گونه‌ای باشد که افراد بتوانند در برابر تهدیدهای متهمان، این جرم را هرچه سریع‌تر گزارش دهند؛ امری که به‌نحو شایسته در بند ۸ مادهٔ ۴ سند صیانت مورد توجه قرار گرفته است.

محدود باشد و میزان آن هم به شخصیت و ابعاد جسمی و روحی هر کودکی بستگی دارد (اسدی، ۱۳۸۸، ص ۴۳). اغفال سایبری با امکان برقراری ارتباط در فضای سایبری مانند چت‌روم‌ها، شبکه‌های اجتماعی و استریم‌ها در بازی‌های رایانه‌ای شروع می‌شود و از سوی دیگر، لازمهٔ تربیت کودک شناخت وی و کنترل و نظارت بر ارتباطات اوست (سیف، ۱۳۸۳، ص ۱۶۲). جدی بودن و جهانی بودن از ویژگی‌های بازی‌های رایانه‌ای است که همین امر امکان ارتباط کودک با جهان را فراهم می‌کند و این ارتباط سریع و آسان، نظارت و کنترل والدین بر کودک را که لازمهٔ شناخت کودک و تربیت وی است، با چالش روبرو می‌کند (اسدی، ۱۳۸۸، ص ۳۴)؛ چرا که این قدرت نیاز به آگاهی آنان از تعاملات کودک در فضای سایبری دارد که منجر به ورود به حریم خصوصی کودک می‌شود. بنابراین در مسئلهٔ اغفال سایبری هم با توجه به احتمال عقلایی و بالای آسیب به شخصیت، روان یا جسم کودک، منافع وی ایجاب می‌کند والدین نقش نظارتی و کنترلی سلبی یا ایجابی ایفا کنند.

1. <https://www.education.vic.gov.au/school/teachers/health/childprotection/Pages/expolitationgrooming.aspx>

۲. همان‌جا

لازم است به کودک این اطمینان داده شود که با گزارش سریع، لازم نیست خودش به تنهایی با این آزار مقابله کند.^۱ بنابراین در اینجا هم علاوه بر مسئولیت والدین در تربیت برای پیشگیری از وقوع این مسئله برای کودک، ضرورت دارد والدین با فهم این مسئله، آن را گزارش دهند و نظام حقوقی هم با وجود قوانین متقن در این زمینه، بتواند اقدامات حمایتی سریع از کودک آسیب‌دیده به عمل آورد. بند ۹ ماده ۱۰ قانون حمایت کودکان و نوجوانان ۱۳۹۹ نیز ضمن تعریف دقیق از اغفال سایبری، مجازات کیفری درجه شش و همچنین ماده ۱۴ و بند «الف» ماده ۱۵ قانون جرایم یارانه‌ای ۱۳۸۸، مجازات حبس را در کنار جزای نقدی برای این اقدام در نظر گرفته است.

۷-۱. تربیت جسمی (حضانة)

حضانة در فقه به معنای ولایت و سلطه بر تربیت طفل و امور متعلق به آن مانند نگهداری، خوابانیدن، سرمه به چشم او کشیدن، نظافت، شستن لباس و ... است (نجفی، ۱۴۰۴ ق، ج ۳۱، ص ۲۸۳). در مفهوم حضانة، نوعی مواظبت و اهتمام به تمام شئون کودک نهفته است که رسیدگی به امور زیستی و اقدامات مربوط به تربیت جسمانی وی از اصلی‌ترین این موارد است (اعرافی و موسوی، ۱۳۹۵، ص ۱۸۷). از نظر فقها، وجوب حضانة برای والدین مربوط به مرحله سنی خاصی نیست و تا کودک برای تأمین نیازها و دفع آسیب‌ها ناتوان است، حضانة وجود دارد. همچنین قلمرو و میزان آن نیز براساس عرف متفاوت است (همان، ص ۱۹۰). ماده ۱۱۶۸ قانون مدنی نیز حضانة را هم حق و هم تکلیف ابویان دانسته است.

از آنجا که پدیده اغفال سایبری ممکن است موجب آسیب به حوزه تربیت جسمانی کودک شود، لازم است والدین به‌عنوان مسئول حضانة از کودک، اقداماتی در برابر این پدیده انجام دهند. درواقع با وجود احتمال آسیب به تربیت جسمانی کودک و همچنین اولویت این مسئله

1.. <https://www.education.vic.gov.au/school/teachers/health/childprotection/Pages/expoliationgrooming.aspx>

نسبت به مسائلی مانند نظافت، شناخت دقیق اغفال سایبری و تدابیر لازم برای جلوگیری از وقوع آن بر والدین یا شخصی که حضانت کودک را بر عهده دارد، واجب است. این احتمال با توجه به مختصات فضای سایبری، یک احتمال عقلایی و قابل اعتنا است. در این قسمت، از قیاس اولویت با توجه به احتمال سوءاستفاده‌های جنسی از کودک در نسبت با مسائلی مانند خوابانیدن و نظافت و ... استفاده می‌شود؛ هرچند به نظر می‌رسد می‌توان مراقبت و نگهداری از کودک در فضای سایبری را به دلیل گستردگی و حضور این فضا در بخش‌های عمده زندگی که در تمام ساحت‌های بشر ورود کرده است، مصداقی از حضانت در عصر حاضر دانست.

۱-۸. تربیت جنسی

تربیت جنسی ناظر به پرورش و رشد غریزه جنسی است به طوری که از انحرافات جنسی در دوره بعد از بلوغ، جلوگیری کند که بر والدین واجب است تا به فرزندان خود در این امر کمک کنند (اعرافی و موسوی، ۱۳۹۵، ص ۱۴۳). از آنجا که اغفال سایبری می‌تواند زمینه‌ساز انحرافات جنسی برای کودکان باشد، بر والدین واجب است با وجود حضور کودکان در فضای سایبری، اقدامات لازم را جهت صیانت از کودک در برابر ارتباطات وی در این فضا به عمل آورند. البته از نظر برخی فقها، وظیفه حفاظت از فرزندان و تکلیف حفاظتی والدین مشروط به احتمال تأثیر است. پس در صورتی که اطمینان شخصی والدین به تأثیر وجود نداشته باشد، وظیفه‌ای بر آنان نیست (همان، ص ۱۴۶). بنابراین رویکردها و روش‌های تربیتی که والدین جهت صیانت از فرزندان خود در فضای سایبری اتخاذ می‌کنند، باید با نگاه به اثرگذاری آن بر کودکان باشد که این امر ممکن است برای هر کودکی بنابر شرایط جسمی، روانی، خانوادگی و ... متفاوت باشد. رفتارهای معمول اغفال سایبری اغلب ظریف هستند و در ابتدا ممکن است نامناسب به نظر نرسند. شناسایی این رفتارها که در ذیل می‌آید، می‌تواند به تصمیمات والدین برای حمایت از کودکان در این فضا کمک کند:^۱

1. https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/resources/child_law_practiceonline/child_law_practice/vol-34/november-2015/understanding-sexual-grooming-in-child-abuse-cases/

- علاقه بیش از حد یک بزرگسال به کودک به طوری که اغلب فرصت‌هایی را برای تنها ماندن با یک کودک (یا چند فرزند) ایجاد می‌کند.
 - یک فرد بالغ روی کودک متمرکز می‌شود.
 - یک بزرگسال امتیازات ویژه‌ای به کودک می‌دهد.
 - یک فرد بالغ با خانواده دوست می‌شود و علاقه بیشتری به ایجاد رابطه با کودک نسبت به بزرگسالان نشان می‌دهد.
 - یک بزرگسال نسبت به یکی از فرزندان خانواده علاقه نشان می‌دهد.
 - یک بزرگسال فرصتی برای خرید هدیه برای کودک پیدا می‌کند.
- برخی از این رفتارها هم جنبه جنسی بیشتری پیدا می‌کنند:
- حمام کردن کودک؛
 - راه رفتن روی بدن کودکی که در حال تغییر است؛
 - ورود عمدی زمان توالی رفتن کودک؛
 - درخواست از کودک برای تماشای توالی بزرگسالان.
 - قلقلک دادن و «به‌طور تصادفی» لمس اندام تناسلی.
 - فعالیت‌هایی که شامل درآوردن لباس می‌شود (ماساژ، شنا و ...)
 - کشتی گرفتن با لباس زیر؛
 - انجام بازی‌هایی که شامل لمس اندام تناسلی (بازی پزشکی) می‌شود؛
 - گفتن جوک‌های جنسی صریح به کودک؛
 - اذیت کردن کودک در مورد رشد سینه و تناسلی؛
 - بحث درباره اطلاعات صریح جنسی تحت پوشش تحصیلات؛
 - نشان دادن تصاویر واضح جنسی به کودک؛
 - عکس گرفتن از کودکان با لباس زیر، مایو، لباس رقص و ...
- هدف نهایی اغفال سایبری ایجاد ارتباط عاطفی با کودک و کاهش بازداری‌های کودک

جهت آماده‌سازی وی برای فعالیت جنسی است.¹ از آنجا که متهم با قصد سوءاستفاده جنسی به کودک نزدیک می‌شود، لازم است حمایت‌های حقوقی نیز برای دفاع از کودک و جبران آسیب‌های وی براساس مصالح نوعیه او در نظر گرفت؛ چنان‌که ظرفیت‌های قانونی هم برای این مسئله وجود دارد؛ به‌طوری که در ماده ۲ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱/۹/۲۵ آورده شده است: «هر نوع اذیت و آزار کودکان و نوجوانان که موجب شود به آنان صدمه جسمانی یا روانی و اخلاقی وارد شود و سلامت جسم یا روان آنان را به مخاطره اندازد، ممنوع است». با توجه به تهدیدات جسمی و روانی که اغفال سایبری برای کودکان ایجاد می‌کند، می‌توان کودک‌آزاری‌های آنلاین و به‌ویژه اغفال سایبری را مطابق این ماده ممنوع دانست؛ همچنین در ماده ۵ همین قانون، کودک‌آزاری از جرایم عمومی دانسته شده است. ازسوی دیگر، در بند ۹ ماده ۱۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳، «برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به‌منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع، به یکی از مجازات‌های درجه‌شش قانون مجازات اسلامی» محکوم شده است. بنابراین فعالیت‌هایی را که موجب آسیب به کودکان در فضای سایبری می‌شود، می‌توان جرم دانست. در این ماده، برقراری ارتباط با کودک با قصد آزار جنسی مورد نظر قانون‌گذار بوده است؛ چیزی که به نظر می‌رسد در اغفال سایبری هم اتفاق می‌افتد و به‌موجب این ماده، می‌توان آن را محکوم کرد.

یافته‌های پژوهش

استفاده گسترده کودکان از فضای سایبری و به‌ویژه بازی‌های رایانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی منجر به تعامل آنان با جهان از طریق شبکه اینترنت به‌صورت جدی می‌شود. همچنین رشد فضای آموزش‌های مجاسزی نیز با شیوع ویروس کووید ۱۹ بر گسترش حضور کودکان در فضای سایبری افزوده است. ازسوی دیگر، به‌دلیل مختصات بی‌مکانی و بی‌زمانی فضای

1. U.S. Dep't of Justice, National Sex Offender Public Website, SMART Program. "Get Answers about Sexual Abuse and Associated Risks: Common Questions."

سایبری، همچنین عدم امکان شناسایی افراد به‌سادگی در آن، جرایم رایانه‌ای نیز بیشتر شده است. کودک‌آزاری از جرایمی است که امروزه طیف گسترده‌ای از جرایم را در بر می‌گیرد و آسیب‌های زیادی بر کودکان وارد می‌کند.

امروزه میان فضای سایبری و واقعی، مرزها و دوگانگی‌ها کم‌رنگ شده است. بنابراین جرایم نیز در این دو حوزه، هم‌پوشانی جدی دارند و به یکدیگر متصل می‌شوند. در واقع کودکان در دنیای امروز در فضای یکپارچه‌ای میان واقعیت و سایبر زندگی می‌کنند. کودک‌آزاری آنلاین نیز به‌عنوان یکی از جرایمی که از فضای سایبری شروع می‌شود، در فضای واقعی برای کودک امتداد پیدا می‌کند که ممکن است باعث تجاوز و ... بشود. یکی از موارد کودک‌آزاری آنلاین، اغفال سایبری کودک است. در اغفال سایبری، سعی می‌شود تا از طریق فضاهای گفتگوی آنلاین، به کودک نزدیک شده، محبت او و حتی والدین او جلب شود. این اعتمادسازی می‌تواند به هرزه‌نگاری سایبری، آزارهای جنسی از طریق قرارهای ملاقات یا تجاوز بینجامد. این مسئله در غرب با توجه به شیوع آن، جرم‌انگاری شده است. در این مقاله، سعی شده است تا ادله فقهی و حقوقی این مسئله در جهت ارائه تحلیلی صحیح از آن بیان شود. شرح اصل فقهی، قواعد فقهی و مسئولیت تربیت از جمله ادله فقهی ضرورت تبیین این مسئله است. در قوانین نیز، چنین عنوانی وجود ندارد و به نظر می‌رسد باید حمایت‌های قانون‌گذار در این زمینه با توجه به قوانین قبلی برای فضای سایبری یا تصویب قوانین جدید به وجود بیاید. برای صیانت از کودکان در فضای سایبری در برابر کودک‌آزاری‌های آنلاین، به‌ویژه اغفال سایبری، پیشنهادهایی با توجه به تبیین مسئله در این مقاله مطرح می‌شود:

• لازم است والدین به‌عنوان مسئولان تربیت کودک، کنترل و نظارت دقیقی از طریق نرم‌افزارها^۱ و تجهیزات^۲ موجود در این زمینه برای فعالیت‌های کودکان در فضای سایبری داشته باشند.

1. Parental control.

۲. سخت‌افزارها.

- آگاهی‌بخشی والدین به کودک در زمینهٔ تهدیدات فضای سایبری و ارتباط عاطفی قوی با کودک به‌منظور ایجاد محلی امن و مرجعی پاسخگو برای وی.
 - جرم‌انگاری دقیق اغفال سایبری؛
 - ارائهٔ راهکارهایی توسط حکومت اسلامی برای پیشگیری از اغفال سایبری مانند رده‌بندی سنی محتوا و ابزارهایی که در اختیار کودک در فضای سایبری قرار می‌گیرد و نیز آموزش این تهدیدات و راهکارهای مقابله با آن در جامعه.
 - بازخورد قضایی متناسب با اغفال سایبری توسط دستگاه قضایی.
 - ایجاد یک مکان برای گزارش اغفال سایبری.
 - وجود آژانس مجری قانون برای دریافت این گزارش‌ها.
 - حمایت از قربانیان و خانواده‌های آنان با ارجاع و مشاوره به متخصصان.
- درواقع جنبهٔ پیشگیری از وقوع این جرم بیشتر بر عهدهٔ والدین و مسئولان تربیتی کودک، به‌دلیل توان نظارتی آنان به‌لحاظ شرعی و حقوقی است و جنبهٔ جرم‌انگاری، حمایت‌های قانونی و بازخورد قضایی بر عهدهٔ حکومت است که امید است با توجه به آنها بتوان حمایت‌های جدی از کودکان در فضای مجازی داشت. از اثرات عدم حمایت والدین و نظام حقوقی از کودکان در اغفال سایبری می‌توان به شیوع تجاوزهای جنسی به کودکان و همچنین قاچاق کودکان نام برد.

منابع

- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ ق). *لسان العرب*، جلد ۱۱. بیروت: دار بیروت.
- اسدی، لیلاسادات (۱۳۸۸). «حریم خصوصی کودک و حق والدین بر تربیت». *فقه و حقوق خانواده*، ۱۳(۵۰)، ص ۲۷-۴۵.
- اعرافی، علیرضا (۱۳۹۱). *فقه تربیتی*. قم: مؤسسهٔ اشراق و عرفان، چاپ اول.
- اعرافی، علیرضا؛ محمودیان، حسین و شهامت، احمد (۱۳۹۷). «وظیفه‌مندی عمومی در تربیت اخلاقی در فقه تربیتی». *مطالعات فقه تربیتی*، ۵(۹).
- اعرافی، علیرضا و موسوی، سید نقی (۱۳۹۵). *تربیت فرزند با رویکرد فقهی*. قم: مؤسسهٔ اشراق و عرفان.
- اعرافی، علیرضا (۱۳۹۲). *خارج فقه تربیت*. قابل دسترس در

آخرین بازدید: ۸ دی ۱۴۰۰ <https://www.eshia.ir/Feqh/Archive/arafi/tarbiat/92>

- انصاری، مرتضی (۱۴۱۱ ق). *المکاسب المحرمه*، جلد ۱. قم: منشورات دار الذخائر.
- آخوند خراسانی، محمدکاظم بن حسین (۱۴۳۱ ق). *کفایه الاصول*، جلد ۱. قم: مؤسسه آل‌البتیت علیهم‌السلام لإحياء التراث.
- بحرانی، یوسف (۱۴۰۵ ق). *الحادثائق الناضره فی أحكام العترة الطاهره*، جلد ۱۳. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
- پورعبدالله، کبری؛ حسینی، فروغ‌السادات و سیار، محمدمهدی (۱۳۹۲). «گستره حق والدین بر تربیت کودک (مطالعه تطبیقی نظام حقوقی ایران با اسناد بین‌المللی)». *فصلنامه شورای فرهنگی - اجتماعی زنان و خانواده*، ۱۵(۶۰)، ۲۳۸-۱۹۵.
- جعفری، محمدتقی (۱۴۱۹ ق). *رسایل فقهی*. تهران: مؤسسه منشورات کرامت، چاپ اول.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۷). *فلسفه حقوق بشر*. قم: مرکز نشر اسراء، چاپ دوم.
- حسام، ابوالفضل و غلامعلی‌زاده کجوا، محمد (۱۳۹۹). «بررسی فقهی - حقوقی مسئولیت والدین در قبال فعل کودک در فضای مجازی». *مطالعات فقه تربیتی*، شماره ۳۴، ص ۵۸-۳۳.
- حلّی، جعفر بن حسن (۱۴۰۷ ق). *المعتبر فی شرح المختصر*، جلد ۲. قم: مؤسسه سیدالشهدا.
- حلّی، حسن بن یوسف (۱۴۱۷ ق). *تذکره الفقهاء*، جلد ۴. قم: مؤسسه آل‌البتیت علیهم‌السلام لإحياء التراث.
- دزیانی، محمدحسن (۱۳۷۸). *جزوه آموزشی حقوق سایبری و جرائم سایبری*، جلد ۱. معاونت آموزشی قوه قضاییه.
- رحیمی‌نژاد، اسماعیل (۱۳۸۷). *کرامت انسانی در حقوق کیفری*. تهران: نشر میزان، چاپ اول.
- ساریخانی، عادل و عطازاده، سعید (۱۳۹۲). «معیار سن کیفری دختران در فقه و حقوق موضوعه». *مطالعات حقوق تطبیقی*، ۴(۲)، ص ۷۹-۵۷.
- سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۳). *روان‌شناسی پرورشی*. تهران: انتشارات آگاه، چاپ دوازدهم.
- شریعتی، روح‌الله (۱۳۸۷). *قواعد فقه سیاسی*. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- شهریار، حمید (۱۳۹۴). *خارج فقه فناوری‌های نوین*. قابل دسترس در <https://www.shahriari.ir/taxonomy/term/12>. ۱۴۰۰. ۶ دی
- صدر، محمدباقر (۱۴۲۹ ق). *دروس فی علم الاصول*، جلد ۲. قم: دار الصدر.
- عباچی، مریم (۱۳۸۱). *حقوق کیفری اطفال در اسناد سازمان ملل متحد*. تهران: انتشارات مجد.
- فاضل لنکرانی، محمدجواد (۱۴۳۳ ق). *موسوعه احکام الاطفال و ادلتها: مقارنه تفصیلیه بین مذهب الامامیه و المذهب الاخری*، جلد ۵ و ۳. قم: مرکز فقه ائمه‌الاطهار علیهم‌السلام.

- الفیومی، احمد بن محمد (۱۴۱۴ ق). *المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی*، جلد ۱. قم: مؤسسه دار الہجره.
- گلی شیردار، محمدحسن و سلگی، امین (۱۳۹۹). «بررسی فقهی قاعده ارشاد جاهل و نقش آن در تربیت فرزند». *فقه و حقوق نوین*، ۲(۵)، ص ۱۰-۲۲.
- لطفی، اسدالله (۱۳۹۱). «قاعده وجوب دفع ضرر محتمل و کاربرد آن در قانون آیین دادرسی مدنی». *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی*، (۵۹)، ص ۲۰۵-۲۳۴.
- محسنی، فرید (۱۳۸۹). *حریم خصوصی اطلاعات*. تهران: دانشگاه امام صادق.
- محقق داماد، سید مصطفی (۱۴۰۶ ق). *قواعد فقه*. تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، چاپ دوازدهم.
- مروج جزایری، سید محمدجعفر (۱۴۱۳ ق). *منتہی الدراییه فی توضیح الکفایه*، جلد ۴. قم: دار الکتب، چاپ چهارم.
- مظفر، محمدرضا (۱۴۲۳ ق). *اصول الفقه*، جلد ۲. قم: جماعه المدرسین فی الحوزہ العلمیہ بقم، مؤسسه النشر الاسلامی.
- موسوی بجنوردی، سید محمد (۱۳۸۶). «کودک‌آزاری». *نشریه حقوق و علوم سیاسی*، (۳)، ص ۷-۲۲.
- موسوی بجنوردی، میرزا حسن (۱۴۱۳ ق). *القواعد الفقهیہ*. قم: مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، چاپ دوم.
- مؤمنی، عابدین و کلباسی، محمدابراهیم (۱۳۹۶). «مبانی فقهی وجوب تربیت». *دوفصلنامه مطالعات فقه تربیتی*، ۴(۸)، ص ۱۶۸-۱۴۱.
- نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴ ق). *جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام*، جلد ۳۱. بیروت: دار الاحیاء التراث العربی.
- نیکخواه‌میری، ناصر و صدوق، امین (۱۳۹۷). «بررسی جایگاه و کارکرد قاعده کرامت انسان در تربیت». *دوفصلنامه مطالعات فقه تربیتی*، (۵)۹، ص ۱۳۸-۱۱۵.
- نیکنامی، ندا؛ آقایی، علی‌اصغر و کاظمی، سارا (۱۳۹۲). «خشونت خانگی نقض کرامت ذاتی کودک و راهکارهای مقابله با آن در اندیشه حقوقی اسلام». *تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل*، ۶(۲۲)، ص ۱۶۷-۱۳۳.
- "MSN begins closing its chatrooms". CNN.com. Oct 15, 2003. Retrieved Jan 21, 2018.
- "Online grooming legislation : Knee-jerk regulation?". Staksrud, E. (2013). *European Journal of Communication*. 28 (2): 152.
- "The protection of children online: a brief scoping review to identify vulnerable groups" Munro, Emily R. (August 2011).
- Janis Wolak, David Finkelhor, Kimberly J. Mitchell, Michele L. Ybarra (February–March 2008). Online "Predators" and Their Victims (PDF)

- (Vol 63 ed.). American Psychological Association. pp. 111–128. Retrieved 2 March 2018.
- Rafferty, R. S. (2011). Motivations behind Cyber Bullying and Online Aggression: Cyber Sanctions, Dominance, and Trolling Online (Doctoral dissertation, Ohio University).
 - U.S. Dep't of Justice, National Sex Offender Public Website, SMART Program. "Get Answers about Sexual Abuse and Associated Risks: Common Questions."
 - <https://www.lexico.com/en/definition/cyberspace>.
 - "Child abuse and neglect". NSPCC. Retrieved 2 January 2022.
 - Pollack, Daniel; MacIver, Andrea. "Understanding Sexual Grooming in Child Abuse Cases". American Bar Association. Retrieved 6 March 2018.
 - Peachey, Paul. "blackmail thousands of UK teens into online sex acts". Independent. Retrieved 6 March 2018.
 - "Online Grooming". childline. NSPCC Weston House. Retrieved 12 February 2018.
 - "catfish". Merriam-Webster. Merriam-Webster. Retrieved 6 March 2018
 - "Everything You Need to Know about Online Grooming". NObullying.com. Retrieved 12 February 2018.
 - <https://www.missingkids.org/theissues/sextortion> . Retrieved 2 January 2022.
 - "Child sexual exploitation". NSPCC. Retrieved 2 January 2022.
 - <https://www.armstronglegal.com.au/criminal-law/act/offences/sexual-offences/grooming/>
 - <https://www.rainn.org/news/grooming-know-warning-signs>
 - https://files.justice.vic.gov.au/2021-06/grooming_betrayal_of_trust_factsheet_2017.pdf
 - https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/resources/child_law_practiceonline/child_law_practice/vol-34/november-2015/understanding-sexual-grooming-in-child-abuse-cases/
- <https://www.education.vic.gov.au/school/teachers/health/childprotection/Pages/explanationgrooming.aspx>
- https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/resources/child_law_practiceonline/child_law_practice/vol-34/november-2015/understanding-sexual-grooming-in-child-abuse-cases